

Ewa Synowiec

Od Europejskiego Systemu Walutowego do unii monetarnej (I)

E. Synowiec – Instytut Koniunktury i Cen Handlu Zagranicznego.

Traktat Rzymski powołujący do życia w 1957 r. Europejską Wspólnotę Gospodarczą wskazywał tylko ogólnie potrzebę koordynacji polityki monetarnej krajów członkowskich jako elementu w procesie dochodzenia do unii gospodarczej i monetarnej we Wspólnocie.

Zakończenie dwunastoletniego okresu przejściowego uwieńczono utworzeniem unii celnej, wprowadzeniem wspólnej polityki rolnej i pewnymi postęпами w koordynacji polityki gospodarczej przyczyniło się do podjęcia decyzji przez szefów państw i rządów krajów Wspólnoty o stopniowym przekształceniu ugrupowania integracyjnego w unię ekonomiczną i monetarną. Tak więc już w 1971 r. Rada Ministrów Wspólnot przyjęła tak zwany Plan Wernera, który przewidywał realizację tego zadania w trzech etapach do 1980 r.

Zjawiska kryzysowe lat siedemdziesiątych, zwłaszcza wzrost bezrobocia i inflacji, a także załamanie się międzynarodowego systemu walutowego oraz kryzys energetyczny, wstrzymały realizację tego planu. W obliczu bowiem pojawiających się trudności gospodarczych każdy kraj członkowski Wspólnoty starał się prowadzić własną politykę ekonomiczną i walutową, czego rezultatem było m.in. wycofanie się poszczególnych państw z „węza walutowego”, w którym pozostały jedynie kraje Beneluksu i RFN (1).

Dopiero w marcu 1979 r. państwa wchodzące w skład Wspólnoty powołały – w formie porozumienia między bankami centralnymi – Europejski System Walutowy (ESW). Bierze w nim udział obecnie dwanaście krajów członkowskich,

przy czym w mechanizmie stabilizacji kursów walutowych (exchange rate mechanism – ERM) uczestniczy dziesięć państw Wspólnoty bez Grecji i Portugalii, tzn. Belgia, Dania, Francja, Holandia, Irlandia, Luksemburg, Włochy, RFN, Hiszpania (od 19.06.1989 r.) i W. Brytania (od 8.10.1990 r.). Kraje te utrzymują

względem swoich walut kursy stałe, zaś wobec państw trzecich kursy płynne.

Europejski System Walutowy miał spełnić trzy zasadnicze cele:

- 1) zapewnić stabilizację monetarną w krajach uczestniczących w systemie poprzez stabilne kursy walutowe i skoordynowaną walkę z inflacją;
- 2) stworzyć ramy dla lepszej koordynacji polityki gospodarczej między krajami członkowskimi Wspólnoty;
- 3) wypracować wspólne stanowisko wobec walut krajów trzecich, zwłaszcza w sferze unikania potencjalnych wpływów zmian kursów tych walut na waluty państw uczestniczących w Europejskim Systemie Walutowym.

Realizacji powyższych zadań służą: Europejska Jednostka Monetarnej – ECU (European Currency Unit), zasady kształtowania kursów walut, mechanizm interwencyjny oraz system kredytowy w ramach wspólnego funduszu.

Zasadniczym elementem ESW jest wspólna jednostka monetarna – ECU. Jej wartość określa koszyk dwunastu walut krajów członkowskich Wspólnoty, podlegający okresowej ocenie i ewentualnej rewizji, jeśli waga jakiegokolwiek waluty w koszyku zmieni się w stosunku do ECU o 25%.

Koszyk walutowy dla ECU (stan na 21.09.1989 r.)^a

Nazwa waluty narodowej	Ilość waluty składająca się na ECU	Udział waluty w koszyku w %
1. Marka zachodni-niemiecka	0,6242	30,1
2. Frank francuski	1,332	19,0
3. Funt brytyjski	0,08784	13,0
4. Lir włoski	151,8	10,15
5. Gulden holenderski	0,2198	9,4
6. Frank belgijski	3,301	7,6
7. Peseta hiszpańska	6,885	5,3
8. Korona duńska	0,20	2,45
9. Funt irlandzki	0,008552	1,1
10. Drachma grecka	1,44	0,8
11. Eskudo portugalskie	1,39	0,8
12. Frank luksemburski	0,13	0,3

^a W dniu tym do koszyka ECU zostały włączone peseta hiszpańska i eskudo portugalskie. Źródło: Bulletin of the European Communities 1989, nr 9.

Każda waluta znajdująca się w koszyku ma określony kurs centralny w relacji do ECU i w stosunku do innych walut Europejskiego Systemu Walutowego. Kurs ten jest podstawą ustalenia dopuszczalnych wahań rynkowych. Granice tych wahań mieszczą się w przedziale $\pm 2,25\%$, tylko dla Hiszpanii i W. Brytanii $\pm 6\%$ (Grecja i Portugalia nie uczestniczą, jak już wspomniano, w mechanizmie kursowym). W przypadku wypadnięcia jakiegokolwiek waluty poza dopuszczalne pasmo wahań („wąż walutowy”) istnieje obowiązek interwencji. Może ona być dokonana poprzez skup lub sprzedaż walut na rynkach dewizowych, zmianę kursu centralnego, posunięcia w ramach wewnętrznej polityki gospodarczej.

Jeśli jakiś bank centralny nie ma wystarczającej ilości środków walutowych w celu dokonania interwencji na rynku, może skorzystać z kredytu w ramach Europejskiego Funduszu Współpracy Walutowej (EFWW), którego agentem jest Bank Rozliczeń Międzynarodowych (Bank for International Settlements) w Bazylei. W obliczu pojawiających się trudności w bilansach płatniczych banki centralne krajów uczestniczących w Europejskim Systemie Walutowym udzielają krótko- i średnioterminowych kredytów na posunięcia w ramach polityki gospodarczej rządów.

Ponad dziesięcioletni okres funkcjonowania Europejskiego Systemu Walutowego przyczynił się do stworzenia w Europie strefy o coraz większej stabilności walut. Zmienność kursów walutowych od momentu powstania systemu uległa zmniejszeniu nie tylko pod względem wartości nominalnych ale i realnych.

Średni współczynnik zmienności nominalnych bilateralnych kursów walut uczestniczących w systemie zmniejszył się bowiem we wspomnianym okresie z 28,4 do 15,1, podczas gdy dla krajów trzecich był on wyższy i nawet wzrósł z 34,5 do 35,9. Europejski

Adam Peszko

ZSRR: bez uproszczonych ocen

Adam Peszko – doktor nauk organizacji i zarządzania, magister inżynier elektryk w specjalności automatyka przemysłowa – kieruje Przedstawicielstwem Metronex SA we Lwowie, działacz TNOiK.

Wielokrotnie podejmowałem w „Przeглядzie Organizacji” problematykę niskiej sprawności zarządzania przedsiębiorstwami w warunkach funkcjonowania samorządów pracowniczych, zwłaszcza po ubezwłasnowolnieniu dyrektora nowelizacją ustawy o przedsiębiorstwie państwowym z 21 marca 1990 r.

Z pełną satysfakcją słuchałem więc słów nowego ministra przemysłu i handlu prof. Andrzeja Zawiślaka, który na spotkaniu w Konfederacji Pracodawców Polskich stwierdził, że pierwszym zagadnieniem, do którego przywiązuje najwyższą wagę, jest likwidacja dwuwładzy w przedsiębiorstwie państwowym, gdyż jest ona sprzeczna z podstawowymi zasadami sprawnego zarządzania. Pogląd ten stał się na tyle powszechny, że można zrezygnować z dyskusowania nad nim w „Przeглядzie Organizacji”. Mam nadzieję, że „naszemu” ministrowi uda się zrealizować pierwsze postawione sobie zadanie.

Na tym samym spotkaniu padło z ust gościa jeszcze jedno, nieszablonowe w ostatnim okresie stwierdzenie, że

głównym i perspektywicznym rynkiem zagranicznym dla naszej gospodarki jest jednak rynek wschodni.

Mimo że ta stara prawda weryfikowana była wielokrotnie przez życie z wynikiem pozytywnym, to w ostatnim okresie zbyt często strategiczne długofalowe interesy gospodarcze podporządkowywane były chwilowym, taktycznym racjom politycznym. Ten obiektywny i rozważny osąd ministra nastroja optymistycznie i pozwala sądzić, że po okresie burzenia przystąpimy do odbudowy kontaktów gospodarczych z naszymi wschodnimi sąsiadami na zupełnie nowych zasadach.

Lata osiemdziesiąte, w warunkach postępującego kryzysu bloku wschodniego, przyniosły pejoratywną ocenę kontaktów gospodarczych ze Wschodem. Teraz emocje opadają i

pora na chłodną refleksję oraz budowę zupełnie nowej konstrukcji kontaktów gospodarczych ze Wschodem,

opartej na racjonalnych zasadach gospodarki rynkowej.

Wymaga to głębokiej znajomości dynamiki zmian gospodarczych zachodzących u naszych sąsiadów. Niebezpieczne są przy tym uproszczone oceny, podporządkowane celom politycznym, których autorzy nie w pełni rozumieją istotę zachodzących przeobrażeń i często myślą swoje oczekiwania z rzeczywistością.

Bardziej wiarygodny obraz uzyskać można funkcjonując bezpośrednio w tej rzeczywistości, dlatego pracując od roku w polskiej placówce handlowej we Lwowie mam zamiar biegnąc relacjonować w „Przeглядzie Organizacji”, jak przebiega na Wschodzie proces urynkowania gospodarki ze szczególnym uwzględnieniem tendencji zmian w przepisach gospodarczych, w praktyce zarządzania oraz w poglądach i zwyczajach naszych partnerów. Będę się przy tym koncentrował na podstawowych ogniwach życia gospodarczego analizując zachowanie się przedsiębiorstw oraz małych nowo powstających prywatnych organizacji gospodarczych, zwanych „kooperatywami” i innych jednostek i instytucji

OD EUROPEJSKIEGO SYSTEMU WALUTOWEGO...

ski System Walutowy stworzył ponadto warunki do coraz większej liberalizacji przepływu kapitałów. Zmuszając kraje w nim uczestniczące do koordynacji polityki gospodarczej i walutowej stał się również istotnym przyczynkiem do walki z inflacją.

W latach 1980-1988 średnia ważona wzrostu cen dla wyżej wymienionych krajów spadła z 12% do 3% (dla Włoch – kraju o najwyższej stopie inflacji wskaźnik ten zmniejszył się z 20% do 5%). Dzięki mechanizmowi kursowemu w ramach Europejskiego Systemu Walutowego łatwiej było dostosować się do zewnętrznych wydarzeń koniunkturalnych. Chodzi tu między innymi o gwałtowny wzrost cen ropy naftowej, znaczny wzrost kursu dolara amerykańskiego i jego gwałtowny spadek w 1985 r. oraz załamanie na giełdach walutowych jesienią 1987 r. Restrykcyjna polityka Bundesbanku, stawiająca sobie za cel utrzymanie stabilności waluty zachodniemieckiej (DM), przyczyniła się do wspomnianej stabilności Europejskiego Sy-

stemu Walutowego tworząc z DM swego rodzaju „kotwicę” dla polityki pieniężnej pozostałych państw.

Dotychczasowy okres funkcjonowania Europejskiego Funduszu Walutowego wykazał, że ECU jako jednostka monetarna znajduje użycie nie tylko w mechanizmie interwencyjnym i kredytowym, ale również służy jako instrument wyrównywania sald między bankami centralnymi. Coraz częściej zdobywa ona popularność na rynku transakcji finansowych wówczas, gdy uczestniczą w nich instytucje Wspólnot lub niektóre instytucje publiczne krajów członkowskich. ECU jest używana w ramach funduszy strukturalnych Wspólnoty. Podjęto też decyzję w sprawie zastosowania jej do denominacji kapitału nowo powstałego Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju (European Bank for Reconstruction and Development) udzielającego kredytów reformującym się krajom Europy Środkowo-Wschodniej. Jednak jeśli chodzi o lokaty kapitałowe sektora pozafinansowego, czy też o obsługę

transakcji handlowych, ECU nie znajduje na razie zbyt dużego zastosowania.

Wśród słabości w funkcjonowaniu Europejskiego Systemu Walutowego za najistotniejsze należy uznać następujące:

- 1) nie wszystkie kraje przystąpiły do mechanizmu stabilizacji kursów walutowych (Grecja, Portugalia), a niektóre państwa uczestniczące korzystają z szerszego pasma wahań kursowych (Hiszpania i W. Brytania);
- 2) niedostateczna koordynacja polityki finansowej doprowadziła (w niektórych krajach) do wysokich deficytów budżetowych będących ciężarem i źródłem napięć w polityce pieniężnej;
- 3) nie zrealizowano przejścia do drugiej fazy Europejskiego Systemu Walutowego i utworzenia europejskiego funduszu rezerw walutowych przewidzianego w rezolucji Rady Europejskiej powołującej ten system;
- 4) asymetria ciężaru działań dostosowawczych ponoszonych przez państw-

zajmujących się międzynarodową wymianą towarów i usług.

Czy potrafię dostrzec zasadnicze zagadnienia w procesie budowy nowej formy kontaktów gospodarczych, opartych na zasadach gospodarki wolnorynkowej zamiast zburzonego systemu limitów i rozdzielników, ustalanych na szczeblu rządowym – porozumieniami dwustronnymi lub wielostronnymi umowami RWPG?

W mojej dotychczasowej praktyce zarządzania organizacjami przemysłowymi nie byłem potentatem na rynku radzieckim. Więcej uwagi poświęcałem zawsze rynek wolnokonkurencyjnym i kierowane przeze mnie przedsiębiorstwo przez wiele lat przewodziło krajowym eksporterom przemysłowej aparatury pomiarowej na rynek zachodniemiecki, szwedzki i pozostałe rynki zachodnioeuropejskie. Wzorce postępowania na rynkach konkurencyjnych są mi więc znane i istnieje szansa, że będę poszukiwał właściwych śladów.

Przechodząc do zagadnień szczegółowych związanych z procesem stopniowego urynkowania gospodarki w republikach radzieckich, należy podkreślić, że podstawowym problemem w organizacjach gospodarczych naszych sąsiadów ze wschodu, po zniknięciu w bieżącym roku pojęcia rubla transferowego (zwanego powszechnie rublem piątej kategorii), jest zupełny brak wolnodewizowych środków płatniczych. Prawne podstawy rozwiązania tego problemu tworzy постано-

wienie nr 1253 Rady Ministrów ZSRR z 8 grudnia 1990 r. o tworzeniu funduszy walutowych w 1991 r.

W daleko idącym uproszczeniu postanowienie to tworzy system podobny do funkcjonującego ze zmiennym szczęściem w Polsce w latach osiemdziesiątych rachunku odpisów dewizowych. Normatywy odpisów dewizowych ustalone są w sposób jednolity dla różnych grup towarów i usług przy zróżnicowaniu zależnym od stopnia przetworzenia i naukochłonności eksportowanego wyrobu lub usługi. Wszystkie eksportujące organizacje zobowiązane są odsprzedać 40% wpływów do Wnieszekonombanku na spłatę i obsługę zadłużenia zagranicznego państwa. Z pozostałej kwoty na rachunek walutowy eksportera zalicza się następujące odsetki wpływów w zależności od przedmiotu eksportu: 20% – gaz, energia elektryczna i surowce mineralne, 25% – kauczuk i wyroby z kauczuku, 30% – metale i wyroby z metali, 35% – ropa naftowa i inne wyroby tego przemysłu, 40% – węgiel, 70% – maszyny, urządzenia, środki transportu, narzędzia, aparatura, usługi projektowe, budowlano-montażowe itp.

Na rachunek walutowy organizacji eksportującej trafia od 12 do 42% wpływów dewizowych z eksportu.

Na zasadach dobrowolnych porozumień z jednostką posiadającą rachunek odpisów dewizowych z rachunku

tego mogą być przekazywane środki dewizowe poddostawcom lub innym organizacjom.

Na tej samej zasadzie mogą być tworzone scentralizowane fundusze dewizowe dla rozwiązywania problemów wspólnych w jednostkach organizacyjnych nadrzędnych w stosunku do organizacji eksportujących, w ministerstwach i urzędach centralnych.

Przedsiębiorstwa ubezpieczeniowe, transportowe i spedycyjne, pobierające za swe usługi wynagrodzenie w walucie wymiennej, nie tworzą własnych rachunków dewizowych, są natomiast zobowiązane do sprzedaży 40% wpływów wolnodewizowych na spłatę zadłużenia zagranicznego państwa, a resztę, w proporcji 90% i 10% muszą sprzedać na ogólnozwiązkowy fundusz walutowy i republikański lub miejski fundusz walutowy.

Przewidziano pewne stymulatory rozwoju eksportu ponad uzyskany dotychczas poziom. Po przekroczeniu wartości eksportu roku 1990 organizacja ma prawo odprowadzać 60% wpływu z eksportu na swój rachunek walutowy, jeżeli wpływy te zrealizowane są ponad przyjęte na rok bieżący zadania eksportowe po wypełnieniu zobowiązań kooperacyjnych i dostaw towarów na rynek wewnętrzny. Pozostałe 40% wpływów walutowych z realizacji dodatkowych dostaw eksportowych organizacja sprzedaje po cenach komercyjnych na republikański fundusz

OD EUROPEJSKIEGO SYSTEMU WALUTOWEGO...

wa uczestniczące w systemie przejawia się tym, że zachodniemiecka restrykcyjna polityka pieniężna (która w zasadzie stała się polityką odniesienia w ESW) zmusiła do największych wyrzeczeń kraje o walutach słabszych, prowadzące zazwyczaj liberalną politykę pieniężną;

5) ze względu na główną rolę DM w Europejskim Systemie Walutowym wydaje się, że koordynacja polityki wobec dolara amerykańskiego jest niedostateczna i naraża walutę zachodniemiecką na spekulacje w momencie spadku kursu dolara. Interwencja w postaci zakupu dolarów w celu obniżenia kursu DM wprowadza groźbę inflacji, dlatego też w interesie Niemiec leży takie powiązanie marki z innymi walutami w Europejskim Systemie Walutowym, aby wzrosła ich atrakcyjność w przypadku ucieczki od dolara.

Europejski System Walutowy jest próbą integracji monetarnej i jak zaznaczono wcześniej, spełnił on, choć

może niezbyt perfekcyjnie, postawione przed nim zadania. Stanowi więc pewien krok w kierunku unii monetarnej i ekonomicznej. Podstawą prawną jego funkcjonowania nie był traktat międzypaństwowy, lecz jedynie rezolucja Rady Europejskiej. Dopiero Jednolity Akt Europejski (Single European Act), który wszedł w życie w 1987 r., stał się pierwszym międzypaństwowym aktem prawnym wnoszącym poprawki i uzupełnienia do traktatów powołujących Wspólnotę Europejskie (Europejską Wspólnotę Węgla i Stali – EWWiS, Europejską Wspólnotę Energii Atomowej – Euratom i Europejską Wspólnotę Gospodarczą – EWG). Akt ten wprowadził do Traktatu Rzymskiego EWG pojęcie Europejskiego Systemu Walutowego i ECU. W Jednolitym Akcie Europejskim za jeden z podstawowych celów Wspólnoty uznano również

utworzenie unii gospodarczej i monetarnej, która ma być konsekwencją realizacji jednolitego rynku wew-

nętrznego, a więc obszaru o swobodnym przepływie towarów, usług, ludności i kapitału, co ma nastąpić z początkiem 1993 r.

Jednolity Akt nie wskazuje jednak, w jaki sposób Wspólnota będzie tworzyć ową unię gospodarczą i monetarną. Dopiero kolejne zmiany traktatów założycielskich Wspólnot staną się podstawą prawną realizacji powyższego celu. W drugiej części artykułu (w następnym numerze) omówione zostaną etapy dochodzenia do unii monetarnej oraz planowane przedsięwzięcia dla osiągnięcia unii gospodarczej poprzez stopniowe zwiększanie spójności polityk ekonomicznych poszczególnych krajów członkowskich.

Ewa Synowiec

1) Mechanizm „węza walutowego”, który wprowadziły kraje Wspólnoty w kwietniu 1972 r. miał ograniczyć wahania kursów walutowych tych państw najpierw do $\pm 1,25\%$, zaś od 1973 r. do $\pm 2,25\%$.